

Соціально-психологічні складники в структурі іміджу тренера з футболу під час роботи з командами різного рівня*Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ)*

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Незважаючи на уявлення про характеристики провідних футбольних тренерів, проблема дослідження впливу іміджу в спорті та у футболі, зокрема, на кар'єру актуальна й недостатньо вивчена [5; 6; 8]. Психологічний і соціальний феномен впливу іміджу на результативність спільної діяльності полягає в такій його прагматичній функції, як передача інформації про ділові та професійні якості суб'єкта у вигляді його іміджу адресату, у ролі якого виступає певна соціальна група. Оскільки імідж тренера як людини, як громадянина, як особистості, як професіонала може мати істотні відмінності, відзначимо, що *предметом дослідження є професійний імідж успішного тренера з футболу*. Професійний імідж тренера як носія соціальної ролі, важливої для успіху команди, може вивчатися стосовно його сприйняття як констатація (актуальний образ), як емоційно забарвлене ставлення, як інструментальна оцінка діяльності та щодо бажаної функціональності (ідеальний образ) [2; 7]. Імідж тренера може розглядатися як фактор підвищення ефективності групової взаємодії в тому випадку якщо актуальний професійний імідж збігається з очікуваним та ідентифікується з груповим успіхом і задоволеністю потреб спортсменів [1;2]. На сьогодні існує явна необхідність виявлення засобів, форм і методів формування такого ефективного іміджу тренера в процесі професійної підготовки фахівців [6].

У структурі іміджу успішного футбольного тренера методом аналізу та узагальнення визначено такі *структурні* елементи [3;4]: характеристики, що відображають узагальнене поняття про статус та професійну освіту тренера (15 %); характеристики, що відображають сприйняття зовнішності тренера (5 %); індивідуально-психологічні якості та характеристики (59 %); характеристики, що відображають особливості поведінки й взаємодії (15 %); спеціальні знання та вміння (6 %). До структури індивідуально-психологічних характеристик тренера, за оцінками експертів та в результаті аналізу й узагальнення, включені такі складники іміджу [3;4]: мотиваційні (5,82 %); організаційні (17,97 %); когнітивні, атенційні (9,98 %); емоційні (3,33 %); стресостійкість (5,16 %); моральні (12,15 %); вольові (3,16 %); психомоторні якості (1,33 %).

Мета дослідження – визначення особливостей структури професійного іміджу тренера в командах різного рівня як фактора успішності професійного становлення.

Роботу виконано в рамках науково-дослідної теми «Технології психолого-педагогічного супроводу та розвитку суб'єктів спортивної діяльності» на 2016–2020 р. р., державний реєстраційний номер 0116u001627.

Методи та організація дослідження. Дослідження здійснювали в березні – серпні 2017 р. Застосовано методи анкетування та експертні інтерв'ю. Із метою дослідження іміджу успішного тренера з футболу здійснено опитування методом семантичного диференціалу футболістів різного віку та стажу. Зокрема, у дослідженні брало участь 96 спортсменів, котрі входять до складу 33 футбольних клубів України; респондентами були спортсмени у віці від 16 до 36 років а також спортсмени, котрі брали участь у дослідженні. Їх кількість коливається від 2 до 21. У цьому дослідженні спортсмени надали оцінку іміджу 32 тренерам. Статистична обробка даних зібраних у ході дослідження, здійснювалася за допомогою такого методу математичної статистики, як модульний програмний продукт SPSS. Кореляційний аналіз – для з'ясування існування істотної залежності однієї змінної від інших; кластерний аналіз застосовували для розбиття вибірки досліджуваних футболістів на підмножини, що називаються кластерами, так, щоб кожен кластер складався зі схожих об'єктів, а об'єкти різних кластерів істотно відрізнялися. Отже, спираючись на такі ознаки, як вік, стаж та професійне середовище (ліга, до якої належить спортсмен), сформовано такі групи для порівняння (табл. 1):

Таблиця 1

Групи випробуваних футболістів

Номер групи	Ліга	Вік, середнє значення	Стаж, середнє значення	Кількість респондентів у вибірці
1	U-17	16,47	10,00	19
2	U-19	18,00	10,38	8
3	U-21	19,95	13,20	21
4	ФК «Шахтар»	28,39	15,74	23
5	Інші клуби	18,56	9,21	25

Результати досліджень та їх обговорення. На основі даних експертних оцінок та визначених структурних і змістових характеристик іміджу розроблено анкету для футболістів, у якій методом семантичного диференціалу вивчено найбільш вагомі фактори формування позитивного професійного іміджу тренера на різних етапах професійного становлення та відповідно до рівня підготовки команди [4]. Досліджували наявність кореляційного зв'язку між віком, стажем спортсменів й оцінкою важливості складових частин показників іміджу тренера, яку надали респонденти. Ґрунтуючись на математичних розрахунках, можемо прийти до висновку про відсутність кореляційного зв'язку між показниками. Однак зазначимо наявність помірної кореляційної залежності між визначеними досліджуваними показниками (табл. 2).

Таблиця 2

Кореляція між віком, стажем спортсменів та оцінкою важливості складових частин показників іміджу тренера

Показник іміджу тренера	Показник розрахунку кореляції	Вік гравця	Спортивний стаж гравця
1	2	3	4
1. Авторитетний у спортивному та футбольному середовищі	Коеф. кореляції Пірсона	0,222*	0,281**
	Коеф. значущості	0,03	0,006
	Кількість респондентів	95	93
2. Перспективний та успішний тренер	Коеф. кореляції Пірсона	0,233*	0,234*
	Коеф. значущості	0,023	0,024
	Кількість респондентів	95	93
3. Матеріально забезпечений	Коеф. кореляції Пірсона	0,452**	0,251*
	Коеф. значущості	0	0,018
	Кількість респондентів	91	89
4. Щасливий, фартовий, йому таланти	Коеф. кореляції Пірсона	0,254*	0,266*
	Коеф. значущості	0,014	0,011
	Кількість респондентів	93	91
5. Імпозантна зовнішність	Коеф. кореляції Пірсона	0,498**	0,355**
	Коеф. значущості	0	0,001
	Кількість респондентів	91	89
6. Прагне перемоги	Коеф. кореляції Пірсона	-,225*	-0,111
	Коеф. значущості	0,028	,291
	Кількість респондентів	95	93
7. Прямолінійний	Коеф. кореляції Пірсона	0,366**	0,2
	Коеф. значущості	0,000	0,054
	Кількість респондентів	95	93

8. Жорсткий	Коеф. кореляції Пірсона	0,285**	0,089
	Коеф. значущості	0,005	0,396
	Кількість респондентів	95	93
9. Демократичний	Коеф. кореляції Пірсона	0,230*	0,091
	Коеф. значущості	0,027	0,389
	Кількість респондентів	93	91
10. Довірливий	Коеф. кореляції Пірсона	-0,343**	-0,275**
	Коеф. значущості	0,001	0,007
	Кількість респондентів	96	94
11. Комунікабельний, товариський	Коеф. кореляції Пірсона	-0,238*	-0,103
	Коеф. значущості	0,019	,325
	Кількість респондентів	96	94
12. Турботливий, підтримує у важку хвилину	Коеф. кореляції Пірсона	-0,275**	-0,147
	Коеф. значущості	0,007	0,158
	Кількість респондентів	96	94
13. Уважний до спортсмена	Коеф. кореляції Пірсона	-0,360**	-0,168
	Коеф. значущості	0,000	0,106
	Кількість респондентів	96	94
14. Має загальні знання з психології, тонкий психолог	Коеф. кореляції Пірсона	0,214*	0,257*
	Коеф. значущості	0,036	0,012
	Кількість респондентів	96	94
15. Грамотний педагог	Коеф. кореляції Пірсона	0,259*	0,260*
	Коеф. значущості	0,011	0,011
	Кількість респондентів	96	94
16. Любить дітей, працює з молоддю	Коеф. кореляції Пірсона	0,225*	0,16
	Коеф. значущості	0,028	0,122
	Кількість респондентів	96	94

Примітка. ** Кореляція значимою на рівні коефіцієнта 0,01;

Примітка: * Кореляція значимою на рівні коефіцієнта 0,05.

Ця матриця демонструє кореляційну залежність між показниками, які є складовими частинами іміджу тренера з футболу, що були застосовані в цьому дослідженні та такими характеристиками респондентів, як вік та стаж гравця, а також ґрунтується на результатах авторського дослідження, вибірка якого становила 96 респондентів.

Тенденцію до прямої кореляційної залежності з віком та стажем гравців мають такі складові частини показників іміджу тренера: авторитетність у спортивному та футбольному середовищі, перспективність й успішність тренерської діяльності, матеріальна забезпеченість, щасливий, фартовий, йому таланить, імпазантна зовнішність, прямолінійність і жорсткість, демократичність, знання з психології та їх застосування в тренерській діяльності, педагогічна майстерність, любить дітей і працює з молоддю.

Водночас тенденцію до зворотної кореляційної залежності з віком та стажем гравців мають такі складові частини показників іміджу тренера: прагнення перемоги, довірливість, комунікабельність, товариський, турботливий, підтримка спортсмена у важку хвилину, уважність до спортсмена.

Отже, зі зростанням професійності та віку спортсмена зменшується важливість складових частин показників іміджу тренера, що пов'язані з характеристиками міжособистісного спілкування, а натомість важливості набувають характеристики статусу, атрибутів зовнішньої успішності, психологічних і педагогічних умінь тренера.

Відсутність кореляційного зв'язку між віком, спортсменів, стажем та оцінкою важливості складових частин показників іміджу тренера, розцінюватимемо як свідчення універсальності структури іміджу та його складових частин для спортсменів-футболістів.

Для подальших досліджень створено п'ять кластерів для порівняння іміджу тренера та його характеристик і відмінностей відповідно до особливостей й рівня підготовки команди. У результаті обробки результатів анкетування футболістів різного віку та рівня підготовки визначено структуру й змістові характеристики функціонального (очікуваного) позитивного професійного іміджу та виявлено найбільш вагомій його складові частини за такими балами за результатами опитування: 0–0,59 – якість або характеристика невагома; 0,60–1,19 – низька вагомість якості або характеристики; 1,20–1,79 – помірна вагомість якості або характеристики; 1,80–2,39 – середня вагомість якості або характеристики; 2,40–3,0 – висока вагомість якості або характеристики.

Зважаючи на те, що в структурі іміджу успішного футбольного тренера рівний відсоток (15 %) посідають компоненти: поведінка й спілкування; статус і професійна освіта, розглянемо докладніше та порівняємо ці компоненти іміджу тренера з футболу під час роботи з командами різного рівня. У результаті експертної оцінки визначено одинадцять характеристик, що відображають статус та професійну освіту тренера, які набувають різної значущості для спортсменів команд різного рівня, однак рівень значущості перебуває в діапазоні високої й середньої, окрім характеристики матеріальної забезпеченості тренера, яка має помірне значення для всіх команд, окрім ФК «Шахтар» (табл. 3).

Таблиця 3

**Характеристики, що відображають статус та професійну освіту тренера
(середні показники в балах)**

Показники для оцінювання ставлення спортсмена до кожної якості тренера	Усі ліги, n =96	U-17, n =19	U-19, n =8	U-21, n =21	Шахтар, n =23	Інші клуби, n=25
1. Авторитетний у спортивному та футбольному середовищі	2,3789	2,2222	2,75	2,381	2,6522	2,12
2. Користується повагою в спортивному та футбольному середовищі	2,5699	2,3889	2,625	2,5789	2,6957	2,56
3. Перспективний та успішний тренер	2,4316	2,2222	2,25	2,381	2,7826	2,36
4. Матеріально забезпечений	1,5055	1	1,5	1,1905	2,5455	1,2083
5. Щасливий, фартовий, йому таланти	2,1398	2,0556	2,125	2,2857	2,5217	1,6957
6. Професіонал у своїй справі	2,6632	2,6111	2,75	2,7143	2,7826	2,52
7. Компетентний, зі знанням предмета діяльності	2,4516	2	2,75	2,3684	2,6522	2,56
8. Має багатий досвід	2,4255	2,2778	3	2,3	2,5217	2,36
9. Кваліфікований	2,4681	2,1667	2,875	2,5	2,5217	2,48
10. Освічений	2,5532	2,3333	2,8571	2,4762	2,3043	2,92
11. Усесторонньо розвинутий, ерудит	2,1053	1,7222	2,625	1,8095	2,1304	2,44

Примітка.

- 0,60–1,19 – низька вагомість якості або характеристики;
1,20–1,79 – помірна вагомість якості або характеристики;
1,80–2,39 – середня вагомість якості або характеристики;
2,40–3,0 – висока вагомість якості або характеристики.

Порівняємо деякі показники, які є найбільш вагомими для формування позитивного дієвого професійного іміджу тренера для роботи зі спортсменами різного віку та стажу.

Для спортсменів ФК «Шахтар», який належить до вищої ліги, найбільше вагомим характеристик іміджу тренера стосуються його статусу: авторитетність та визнання у професійному середовищі, успішність у тренерській діяльності, досвід роботи, матеріальна забезпеченість а також фартовість і везіння тренера; та професійності (кваліфікований, компетентний, професіонал). Поняття про статус і професійну освіту в структурі іміджу успішного тренера майже збіглись у спортсменів команд U-19 та ФК «Шахтар», які надали більш диференційовані визначення цим якостям і, окрім інших, ще покладаються на харизматичність, фартовість та везіння тренера. Характеристику здоров'я й фізичної форми як вагому відзначено лише спортсменами U-19. Для спортсменів U-17, U-19, U-21 та інших

футбольних клубів більшої ваги в іміджі тренера набувають, замість статусу, характеристики професійності тренера – кваліфікація, освіченість, компетентність.

Характеристики взаємодії тренера зі спортсменами також займають 15 % у структурі іміджу тренера поряд із характеристиками його статусу. Розглянемо докладніше й цей компонент іміджу тренера з футболу під час роботи з командами різного рівня. У результаті експертної оцінки визначено десять характеристик, що відображають особливості поведінки та спілкування тренера, які набувають різної значущості для спортсменів команд різного рівня. Рівень значущості цього компонента іміджу перебуває в різних діапазонах для спортсменів команд різного рівня (табл. 4).

Так, для спортсменів ФК «Шахтар» характеристики спілкування не набувають вагомого значення. У діапазоні середньої значущості характеристики спілкування для них – доброзичливість, терплячість, суворість і вимогливість; інші якості мають помірне та низьке значення.

Таблиця 4

**Характеристики, що відображають особливості поведінки та взаємодії тренера
(середні показники в балах)**

Показники для оцінювання ставлення спортсмена до кожної якості тренера	Усі ліги, n =96	U-17, n =19	U-19, n =8	U-21, n =21	Шахтар, n =23	Інші клуби, n =25
1. Відкритий, відвертий	2,0312	2,3684	2,625	2,0952	1,4348	2,08
2. Добрий	1,8333	2,1053	2,625	1,619	1,3043	2,04
3. Доброзичливий	2,1667	2,1579	2,75	2,0476	1,8261	2,4
4. Довірливий	1,6771	2,0526	2,875	1,619	0,7826	1,88
5. Комунікабельний, товариський	2,1354	2,2105	2,375	2,0476	1,7391	2,44
6. Терплячий	2,2021	2,3684	2,75	2	2,0435	2,2
7. Турботливий, підтримує у важку хвилину	1,8542	2,0526	2,375	1,7143	1	2,44
8. Уважний до спортсмена	2,2292	2,3684	2,75	2,381	1,5652	2,44
9. Суворий	1,8125	1,8421	2,625	1,5714	1,8696	1,68
10. Вимогливий	2,5208	2,7368	2,875	2,619	2,2174	2,44

Примітка:

- 0,60–1,19 – низька вагомість якості або характеристики;
- 1,20–1,79 – помірна вагомість якості або характеристики;
- 1,80–2,39 – середня вагомість якості або характеристики;
- 2,40–3,0 – висока вагомість якості або характеристики.

Натомість важливого значення для них набувають якості стресостійкості й емоційного налаштування в структурі іміджу тренера (у балах): позитивно налаштований (2,4783), життєрадісний оптиміст (2,5652), почуття гумору (2,7391), стресостійкий у процесі змагань (2,7391), психологічно стійкий, контролює емоції та поведінку (2,5652).

Між тим для спортсменів U-17, U-19, U-21 й інших футбольних клубів більшої вагомості в іміджі тренера набувають характеристики спілкування тренера: відкритість і відвертість (для U-19), доброзичливість (для U-19 й інших клубів), комунікабельність і турботливість (для інших клубів), довірливість та терплячість (для U-19), уважність до спортсмена (для U-19 й інших клубів). Треба зазначити, що вимогливість тренера набуває важливого значення для всіх спортсменів випробуваних команд.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Не виявлено кореляційного зв'язку між віком, стажем спортсменів й оцінкою важливості складників показників іміджу тренера, яку надали респонденти, що може свідчити про його універсальність.

Тенденцію до прямої кореляційної залежності з віком та стажем гравців мають такі складові частини показників іміджу тренера: авторитетність у спортивному та футбольному середовищі, перспективність й успішність тренерської діяльності, матеріальна забезпеченість, щасливий, фартовий, йому таланить,

імпазантна зовнішність, прямолінійність і жорсткість, демократичність, знання з психології та застосування в тренерській діяльності, педагогічна майстерність, любить дітей і працює з молоддю.

Тенденцію до зворотної кореляційної залежності з віком та стажем гравців мають такі складові частини показників іміджу тренера: прагнення перемоги, довірливість, комунікабельність, товариськість, турботливість, підтримка спортсмена у важку хвилину, уважність до спортсмена.

Виявлені відмінності в індивідуально-психологічних складниках іміджу тренера під час роботи з командами різного рівня.

Наступні наукові дослідження іміджу тренера стосуватимуться визначення особливостей структури професійного іміджу тренера в командах різного рівня як фактора успішності професійного становлення.

Література

1. Бушуева Т. Н. Формирование имиджа спортивного тренера как фактора результативности соревновательной деятельности : автореф. дис. ... по специальности 13.00.04 / Т. Н. Бушуева. – Челябинск, 2007.
2. Малиновський А. І. Соціально психологічні складові іміджу спортивного тренера як суб'єкта спортивної діяльності / А. І. Малиновський, Т. В. Петровська // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – Серія : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. – № 4 (74). – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. – С. 74–77.
3. Малиновський А. І. Особистісні детермінанти іміджу успішного тренера з футболу / А. І. Малиновський, Т. В. Петровська // Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. – Серія : Фізична культура і спорт. – Вип. 23. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – С. 132–138.
4. Петровская Т. В. Индивидуально-психологические составляющие функционального имиджа тренера по футболу / Т. В. Петровская, А. И. Малиновский // Наука в олимпийском спорте. – № 2. – 2017. – С. 39–44.
5. Позднышев Е. В. Имидж спортсмена: публік рилейшнз в спорте. Научно-методическое издание / Е. В. Позднышев. – Киев : ЧПП, 2003. – 106 с.
6. Позднышев Е. В. Имидж футболиста и пути его создания : науч.-метод. изд. / Е. В. Позднышев, В. И. Воронова. – Киев : ФФУ, 2003 – 211 с.
7. Tajfel H. Differentsatson socsal groups: Student thesocial psihoiogy ofinter group relations / H. Tajfel. – L., 1978. – Academic Press. p. XV.
8. Body Image In Sport – An Update From Sports Coach UK [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://www.sportscoachuk.org/node/252413> – назва з екрану.

Анотації

Актуальність. Імідж певною мірою визначає ефективність тренера. Ряд авторів підкреслюють важливість проблеми формування ефективного іміджу (образу) тренера, тобто дієвого, який реально сприяє підвищенню результативності змагальної діяльності спортсменів. На сьогодні проблема іміджу спортивного тренера залишається не достатньо вивченою. **Мета статті** – виявити індивідуально – психологічні характеристики, що формують імідж успішного тренера з футболу. **Результати.** За результатами власних емпіричних досліджень із застосуванням програмного забезпечення SPSS, побудовано модель функціонального іміджу тренера з футболу, яка включає індивідуально-психологічні якості та характеристики, що забезпечують ефективність тренерської діяльності; характеристики, що відображають особливості поведінки та взаємодії; характеристики, що відображають узагальнене поняття про статус та професійну освіту; характеристики, що відображають сприйняття зовнішності тренера; спеціальні знання та вміння тренера. Не виявлено кореляційного зв'язку між віком, стажем спортсменів та оцінкою важливості складових частин показників іміджу тренера, яку надали респонденти, що може свідчити про його універсальність. **Висновки.** Визначені вагомі фактори та індивідуально-психологічні характеристики формування позитивного професійного іміджу тренера у футболі, які можуть бути застосовані в процесі формування й корекції професійного іміджу на різних етапах професійного становлення.

Ключові слова: імідж тренера, психологічна структура іміджу, особистісні детермінанти іміджу.

Андрей Малиновский, Татьяна Петровская. Социально-психологические составляющие в структуре имиджа тренера по футболу при работе с командами разного уровня. Актуальность. Имидж во многом определяет эффективность тренера. Ученые подчеркивают важность проблемы формирования действенного, эффективного имиджа тренера, способствующего повышению результативности соревновательной деятельности спортсменов. На сегодня проблема имиджа спортивного тренера остается недостаточно изученной. **Цель статьи** – выявить индивидуально-психологические характеристики детерминирующие формирование имиджа успешного тренера по футболу. **Результаты.** Собственные эмпирические исследования позволили выявить факторы и индивидуально-психологические характеристики, формирующие имидж успешного тренера по футболу. Структура функционального имиджа тренера по футболу включает следующие составляющие: индивидуально-психологические качества и характеристики, поведение и взаимодействие, социальный статус

и образование, внешность, специальные знания и умения. Не выявлено корреляционной связи между возрастом, стажем спортсменов и оценкой важности составляющих показателей имиджа тренера, что может свидетельствовать о его универсальности для всех команд. **Выводы.** Выявлены составляющие, детерминирующие формирование позитивного профессионального имиджа тренера по футболу, которые могут быть учтены в процессе формирования и коррекции имиджа на разных этапах профессионального становления.

Ключевые слова: имидж тренера, психологическая структура имиджа, личностные детерминанты имиджа.

Andriy Malynovskyi, Tetyana Petrovska. Social and Psychological Components in the Structure of the Image of the Football Coach when Working with Teams of Different Levels. Topicality. An image largely determines the effectiveness of a coach. Some authors emphasize the importance of the problem of forming an effective, efficient image of a coach to help improve the performance of competitive activities of athletes. At present, the problem of the image of a sports coach remains understudied. **Objective.** To identify individual psychological characteristics determining the formation of the image of a successful football coach. **Results.** According to the results of our own empirical research we have revealed the factors and individually psychological characteristics of image formation of a successful football coach. The structure of the functional image of a football coach includes the following components: individually psychological qualities and characteristics, behavior and interaction, social status and education, appearance, special knowledge and skills. There was no correlation between age, experience of athletes and an assessment of importance of the components of the image of a coach which may indicate its universality for all the teams. **Conclusions.** It was identified the components that determine the formation of a positive professional image of a football coach, which can be taken into account in the process of formation and correction of the image at different stages of professional development.

Key words: image of a coach, psychological image structure, personal image determinants.